

PANDA
CLUB

Danmarks

Vilde Haver

2023

Guide til

**VILDE-PANDALAKTISKE-FANTASTISKE-
REBELSKE-NATURUNGER**

Gør verden lige så vild som dig

"SID STILLE"
"SPIS PÆNT"
"VÆR NU FORSIGTIG"

Siger de voksne også sådan noget til jer?

Tænkte det nok.

Nu skal I høre her: alle de regler glemmer vi lige, for naturen har brug for vildskab.

Måske har I allerede talt om det i skolen eller med jeres forældre, men den vilde danske natur har brug for hjælp. Vi skal give truede arter en hjælpende hånd, så de også er her i fremtiden. Det er beskidt arbejde, for I skal ud at grave, plante ødelægge og bygge.

Lyder sjovt, ikk'?

Derfor har vi lavet denne guide til jer. Brug den til at få gode idéer til, hvordan I kan gøre vilde ting i jeres haver eller på jeres altaner.

Der er brug for jer til at give bierne, billerne, fuglene og alle mulige andre dyr lidt flere steder, hvor de kan finde mad, læ og beskyttelse.

Vi håber, du vil bruge guiden til at gøre verden lige så vild som dig, og husk nu at have det pisse-sjovt imens.

Aktiviteterne har vi fået lov til at låne fra Sebastian Klein og Anders Kofoeds bog: "Naturen Kalder", hvor du kan finde mange flere.

♥ Kærlig hilsen ♥

WWF Verdensnaturfonden

10 eksperimenter til vilde naturunger

- 1 Klip dit hår
- 2 Lav en fedtblanding til fuglene
- 3 Lav din egen sommereng
- 4 Giv vilde arter vand
- 5 Lav en radiator til krybdyr
- 6 Giv dit affald liv
- 7 Giv plads til ådsler
- 8 Lav frøbomber
- 9 Drøb et træ
- 10 Byg et foderbræt

Klip dit hår

Der er mange mennesker, der hjælper de små fugle. Vi giver dem mad. Vi sætter fuglekasser op, og vi giver dem fuglebade at drikke fra og bade i. Men der er en ting, vi ofte glemmer. Hvad skal de putte i reden? Fordi Danmark er et land uden særligt mange store pattedyr, mangler fuglene ofte pels og hår til deres reder. Det kan du hjælpe dem med.

Det skal du bruge:

- Hår
- Uld
- En saks
- En æske

Sådan gør du:

1. Næste gang nogen skal klippes, så gem håret i en lille æske.
2. Du kan også børste din hund, hvis du har en. Det vil den sikkert sætte pris på.
3. Besøg alternativt en mark med får. Der er altid uldtotter. Men husk at lade nogle blive tilbage til de fugle, der lever omkring marken.
4. Saml små bundter af hår og uld og hæng dem rundt omkring i haven. (Husk, at fuglene skal kunne lande og hive totter ud).

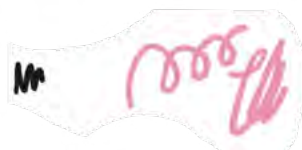

Godt at vide

Sørg for, at din have ikke mangler de andre materialer til reder. Der skal være højt, tørt græs, mange små kviste og områder med mos og gerne lidt mudder eller ler.

Hvis du allerede har et foderbræt, kan du lægge bundterne på det eller i nærheden. Et piskeris er genialt at putte håret ind i. Fuglene sætter sig på det og hiver hårene ud. Hvis du har en dun-pude, der alligevel skal slagtes, kan du gemme dunene. De er også populære hos fugle.

Hvis du har langt hår, skal du klippe hårene i korte stykker. Ellers kan de vikles om fuglenes ben.

2

Lav en fedtblanding til fuglene

Om vinteren har mange fugle vanskeligt ved at finde mad. De forsamles derfor ofte der, hvor der er føde at finde. Derfor er det også ret nemt at tiltrække især småfugle om vinteren, hvis man bare bruger den rette lokkemad. En god fedtblanding tiltrækker ofte mejser, men egentlig er det en fodertype, som kan tiltrække stort set alle de fuglearter, man kan forvente at se ved foderbrættet.

Det skal du bruge:

- En pakke svinefedt
- En gryde
- Forskelligt korn eller fuglefrø
- En grydeske

Sådan gør du:

1. Kom fedt i gryden og smelt det ved svag varme.
2. Hæld korn og fuglefrø i det smeltede fedt og rør rundt.
3. Sæt fedtet til afkøling i køleskabet, til det stivner (hæld det evt. over i noget andet).
4. Smør fedtblanding direkte på stammer, grene eller læg det på foderbrættet.

Godt at vide

Som regel går der nogle timer, før de første fugle opdager det, men det vil hurtigt blive et tilløbsstykke for alle nabolagets småfugle – især hvis det er rigtig koldt udenfor. Prøv selv – det virker! Det er godt at bruge vildtfuglefrø, men man kan også bruge små frugtstykker, rosiner, brødrester eller endda morgenmadsprodukter som cornflakes og havregryn. Eksperimenter gerne selv med indholdet, og find ud af, hvad der virker bedst. Vi vil dog anbefale, at man lader solsikkefrø være en del af ingredienserne (de virker nemlig rigtig godt!).

Lav din egen sommereng

Der er ikke noget, der tiltrækker så mange bier, sommerfugle og andre insekter som en blomstrende sommereng. Det er en fornøjelse at se alle de farverige engblomster og de mange forskellige insekter, som tiltrækkes af deres nektar. Her kan man se flere arter af sommerfugle, køllesværmere, biller, fluer, bier og mange andre. Og man kan faktisk lave en sommereng i sin egen have.

Det skal du bruge:

- En sommerengfrøblanding
- En spade
- En rive
- Sand eller grus

Sådan gør du:

1. Find et godt sted i haven med lys og sol (hvis der er græs, skrælles dette af med rødder, omkring 5-10 cm af øverste jordlag).
2. Løsn jorden med riven.
3. Bland med grus og sand, hvis jorden består af fed og næringsrig muld.
4. Spred blomsterfrøene ud over jorden, som rives igen, så frøene dækkes af jord og sand/grus.
5. Vand området.
6. Tålmodighed. Vent på, at blomsterengen spirer, og sommerfugle, bier og andre insekter indfinder sig.

Godt at vide

Det er vigtigt, at den blomsterblanding, man vælger, indeholder frø fra blomster, som naturligt findes i Danmark. Nogle af de engblomster, der tiltrækker flest insekter, er: blåklkke, røllike, blåhat, slangehoved, hvid okseøje, gul snerre, prikbladet perikon, cikorie, kællingetand, tjærenellike, merian, dunet vejbred, hulkravet kodriver, hjortetrøst, katost, kornblomst, torskemund, høgeurt og ranunkel. Tjek havecentre og internettet. Det er bedst at så blomsterblandingen om foråret (gerne i april), men man kan også gøre det om sommeren. Så er det bare ikke sikkert, at alle blomsterne når at springe ud.

Giv vilde arter vand

Hvis der er noget, der virkelig kan skabe liv i haven, så er det vand. Vand giver liv til alle dyr, og der vil altid være flere dyr i en have, hvis der er en havedam. Og det gælder både fugle, insekter, padder, pattedyr og mange andre dyr. Det kan være et stort arbejde at lave en havedam. Derfor er det en god ide ikke at være alt for ambitiøs, når man begynder. Havedammen skal graves ud, og det er altså hårdt arbejde.

Det skal du bruge:

- En skovl
- Store sten
- Grus eller sand
- En gummidug (kan købes i et byggemarked eller på en planteskole)

Sådan gør du:

1. Bestem størrelsen og grav hullet til havedammen (vær obs på, at siderne ikke bliver for stejle, flere dyr og planter trives bedst i lavt vand).
2. Bred gummidugen ud over hullet, jævnt og fladt.
3. Læg sten langs dugens kant, så den holdes fast.
4. Kom gerne sten i bunden af dammen, så der kommer skjulesteder til mindre dyr. Man kan også strø lidt grus eller sand ud.
5. Fyld dammen med vand.

Godt at vide

Der er få grænser for, hvad en god havedam kan tiltrække af dyr. Der kan være et fantastisk liv af insekter og smådyr både i og omkring dammen, ligesom salamandre, tudser og frøer kan nyde godt af det våde element. Også fugle og pattedyr vil kunne opsøge dammen for at f.eks. drikke. Hvis man ønsker at tilgodese det naturlige dyreliv, bør man ikke sætte guldfisk ud i havedammen. Fisk vil i de fleste tilfælde afholde et naturligt dyreliv fra at indfinde sig, og frøer, salamandre og mange andre arter vil derfor ikke kunne nyde godt af dammen. Man kan naturligvis selv plante vandplanter i havedammen. Man kan dog med fordel vente og se, hvad der vokser op af sig selv. De fleste havedamme vil have et naturligt plante- og dyreliv allerede et års tid efter etableringen.

5

Lav en radiator til krybdyr

Mange dyr er vekselvarme og skal bruge varme fra omgivelserne for at få kroppen i gang. Hvis man lægger en bunke sten i naturen, vil solen varme dem op. Stenene kommer til at fungere som en naturlig radiator, der varmer kropstemperaturen op hos for eksempel krybdyr. Ofte vil firben kravle op på stenene for at varme sig om morgenen.

Stendynger fungerer også som skjulested for små pattedyr som mus, pindsvin og lækat eller som ynglested for insekter som biller, sommerfugle og bier. Edderkopper vil også kunne finde både hjem og jagtmarker i stenbunken, og om vinteren vil humlebier eller salamandre måske overvintre i de mange hulrum.

Det skal du bruge:

- En hulens masse sten og gerne i forskellige størrelser. Det giver variation i hulstørrelsen, og jo flere forskellige størrelser hulrum der er – jo flere forskellige dyrearter vil der være plads til.

Sådan gør du:

1. Læg stenene oven på hinanden. Jo større bunken er, des flere dyr vil den tiltrække.
2. Pas på, at stenbunken ikke bliver så stejl, at den falder sammen.

Godt at vide

De sten, der vender mod syd, vil få mest varme af solen. Mørke sten er bedst, for de bliver hurtigst varme. Man må ikke tage sten fra beskyttede naturområder som overdrev og strandenge.

6

Giv dit affald liv

Mange mennesker har en kompostbunke i deres have, hvor de smider græs, kviste, nedfaldne blade, kartoffelskræller, gammel frugt og grøntsagsaffald. Med tiden vil det alt sammen formolde og blive til fed, næringsrig kompostjord.

Men ikke nok med det. Kompostbunken vil undervejs rumme en hel masse næring, som kan give liv til en masse mindre dyr. Derfor er det en god ide at have en kompostbunke i haven – og den er heldigvis ikke svær at lave.

Det skal du bruge:

- En masse planteaffald
- Stolper og brædder til et lille hegn
- Store sten

Sådan gør du:

I virkeligheden kan man bare lægge alt plantematerialet i en bunke i et hjørne af haven. Men hvis man frygter, at blade og græs blæser ud i hele haven, kan man bygge et lille hegn, som kan holde plantedelene på plads. Man kan også presse store grene ned i jorden omkring bunken, så komposten bliver, hvor den skal. Lige så snart man kommer de første døde eller rådne plantedele i sin kompostbunke, går det løs. Bakterier, svampe, orme, biller og mange andre dyr og små organismer vil nu æde løs af plantematerialet i kompostbunken.

Godt at vide

Man finder altid mange regnorme i kompostbunker. Man kan endda bestille særlige kompostorme til at speede komposteringsprocessen op. Vi vil dog anbefale, at man lader ormene i naturen indfinde sig af sig selv.

Giv plads til ådsler

Intet tiltrækker så meget liv som død ... det lyder mærkeligt, men det er rigtigt nok. Alle levende organismer er afhængige af, at noget dør, for at de selv kan leve. Alle de døde dyr, svampe og planter er mad for de levende dyr, svampe og planter. Og det betyder, at jo mere liv der dør, jo mere liv kan næres og leve.

Ofte flokkes dyr i områder med meget død. En død træstamme tiltrækker mængder af insekter og svampe, som mæsker sig i det rådne døde træ, og en strandet hval tiltrækker enorme mængder af ådselædende måger og krager. Død er simpelthen forudsætningen for liv. Og derfor kan man også bruge døde dyr til at tiltrække levende dyr.

Det skal du bruge:

- Et dødt dyr (ådsel)
- Evt. noget hønsenet eller noget reb

Sådan gør du:

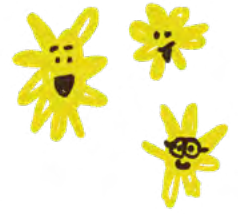
1. Find et ådsel, evt. et ihjelkørt dyr i vejkanten.
2. Find et godt sted at lægge ådslet.
3. Bind ådslet fast eller dæk det med hønsenet, hvis du ikke vil have, at en stor ådselæder, f.eks. musvåge eller ræv, skal fjerne det.
4. Gå i skjul og hold øje med, hvilke ådselædere det døde dyr tiltrækker.

Godt at vide

Husk at døde dyr kan smitte med sygdomme. Derfor bør man ikke røre ved dem med fingrene. Mange vil sikkert tænke, at man da bare kan købe noget kød og lægge det ud i haven eller naturen og så se, hvilke dyr der dukker op for at æde af det. Og det kan man bestemt også. Det ville faktisk virke helt fint. Men det er desværre ulovligt – hvilket denne guides forfattere synes er ret ærgerligt (og temmelig dumt!).

Lav dine egne frøbomber

Er du gået forbi et forladt byrum, en kedelig industrigrund eller et fællesareal, der kunne bruge lidt vildskab? Nu kan du lave dine egne frøbomber og give lidt vildskab videre.

Et vildt areal er meget mere spændende for insekter og sommerfugle. Hvor der er insekter, er der også fugle og pludselig er det kedelige område ikke så kedeligt.

Det skal du bruge

(til 6 bomber – lav så mange du har brug for, når du nu er i gang):

- 3 dl ler eller lerpulver
- 2 dl kompost eller anden havejord
- 0,5 dl frø fra hjemmehørende plantearter
- ca. 1,5 dl vand

Sådan gør du:

1. Bland det hele godt til en moderat fast masse
2. Rul derefter ud til en pølse
3. Del pølsen i seks portioner og rul til kugler
4. Lav et hul i midten og fyld op med en vildfrø-mix
5. Luk hullet og lad din frøbombe tørre i nogle dage
6. Kast dine frøbomber ud et sted, hvor de lander direkte på jorden. Hold øje med vejrudsigten, da det er bedst at gøre det, når det regner eller der er regn på vej.

Godt at vide

Husk altid at spørge om lov, hvis du vil kaste dem i en privat have eller andre steder, hvor du er i tvivl om hvorvidt du må. Husk, du må aldrig kaste frøbomberne i naturen, da blomsterne fra dine frø kan "forurene" de vilde blomster.

Gode steder at kaste frøbomberne:

- Ved foden af by-træer og buske
- Langs stisystemer og hegn
- I vejkanter, midterrabatter og rundkørsler men aldrig i naturen eller skoven
- Langs hegn ved jernbane, S-tog og Metro
- I egen have, blomsterkrukker eller altankasser

Dræb et træ

Rigtig mange fjerner de døde træer fra deres have. Men lad dem endelig blive. For en tredjedel af dyr, svampe og planter er faktisk tæt knyttet til døde træer. Hvis du ikke har døde træer i haven, så dræb et.

For døde træer er en mangelvare og de skaber nyt liv, efterhånden som de nedbrydes.

Det skal du bruge:

- Et levende træ
- En økse
- Tålmodighed

Sådan gør du:

1. Find et større træ i haven, som gerne må dø
2. Hug store åbninger i træet med øksen
3. Sav en stor gren af, og hug ind i området, hvor du har hugget grenen af

Hvis du er modig og må for din kommune (og dine forældre), kan du også tænde et bål vedfoden af træet. Lad det brænde i ½ time, så træet får brandskader i bark og ved. Vær forsigtig, og hold konstant opsyn med ilden.

4. Vent på, at liv begynder at spire frem i dit døde træ.
5. Pas på når du bruger øksen! Hold afstand, og stå sikkert, når du bruger den.

Godt at vide:

Larver, bænkebidere og biller er afhængige af dødt træ eller dødt ved, som det også kaldes.

Dit døde træ vil også tiltrække fugle, der kan lave deres egne fuglekasser i træet. Samtidig giver du også flagermus en hjælpende hånd. For flagermus lever primært af insekter, som i stor stil vil flokkes om dit døde træ.

Hvis du har et træ, der skal fældes, fx for at få mere sol i haven, kan du overveje at topkappe træet.

Altså save det ned og lade stammen stå. Stammen vil nedbrydes langsomt og være levested for svampe, vedboende biller og vilde bier hele året rundt. Du vil helt sikkert få besøg af spætter, der mæsker sig i alle insekternes fede larver.

10

Byg et foderbræt

Fugle er nok de dyr, som er nemmest at tiltrække. Man kan egentlig bare smide nogle fuglefrø, noget frugt eller måske nogle gamle madrester et eller andet sted i naturen, så dukker de som regel op og æder med fornøjelse af foderet. Men det kan godt se lidt rodet ud bare at smide maden direkte på jorden – og det kan også tiltrække rotter (hvilket ikke alle er glade for!). Derfor er det en god ide at bygge et foderbræt.

Det skal du bruge:

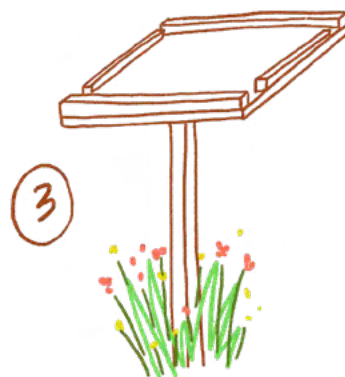
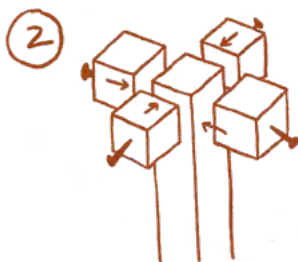
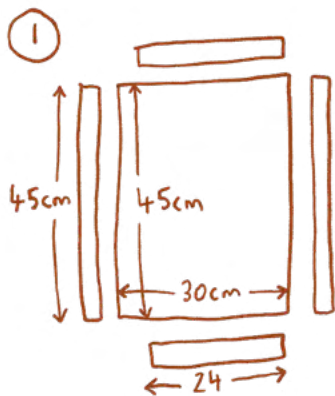
- Et bræt (ca. 30 cm bredt)
- En kniv at snitte med
- Søm og hammer
- En tommestok
- En pæl (ca. 1,5 meter lang)

Sådan gør du:

1. Sav brættet ud i 30 × 45 cm.
2. Sav listerne til og fastgør dem til kanten af foderbrættet med søm.
3. Sav nogle træklodser ud, som kan støtte på undersiden af brættet, når du fastgør pælen til brættet (se tegningen).
4. Snit den nederste del af pælene spids og stik det færdige foderbræt ned i jorden et godt sted. Skriv evt. en liste over de fuglearter, som kommer på besøg på brættet. Hvis du kan få besøg af mere end ti forskellige arter, er det ret flot!

Godt at vide

Man kan også bygge et tag på foderbrættet – så bliver maden ikke våd i regn- eller snevejr. Man kan også male foderbrættet, så holder det længere.

Dine sider

Skriv eller tegn de oplevelser du får, når du laver mere vildskab. Du kan tegne et af dyrene, der kommer på besøg eller tegne de fine blomster, der dukker op, når du lader græsset gro.

Dine sider

Skriv eller tegn de oplevelser du får, når du laver mere vildskab. Du kan tegne et af dyrene, der kommer på besøg eller tegne de fine blomster, der dukker op, når du lader græsset gro.

FARVELÆG
SOMMERFUGLEN!

Få mange flere vilde tips i bogen 'Naturen Kalder'

Synes du, at aktiviteterne i denne guide var lige noget for dig, så kan du finde mange flere i bogen 'Naturen Kalder', som Sebastian Klein og Anders Kofoed står bag.

Her er der i alt 100 oplevelser i naturen, som bare ligger og venter på dig.

Find den i din nærmeste boghandel.

Bliv en del af

VERDENS VILDESTE KLUB

Har du lavet aktiviteterne her i guiden, og vil du gøre en **endnu større forskel** for klodens vilde dyr og natur?

Så kan du blive medlem af WWF Verdensnaturfondens Panda Club. Her får du fede magasiner og andet vild viden, og samtidig støtter du WWF Verdensnaturfondens arbejde i hele verden.

Tal med dine forældre om det og læs mere på:

pandaclub.dk

Til dine forældre

Den vilde danske natur er under pres og kun omtrent 1-2 procent af den danske jord er reel vild natur. Den danske rødliste over truede arter er overvældende lang, og det er måske ikke så mærkeligt, når vi ser på hvor lidt plads, der er til biodiversitet.

Hele 62 procent af Danmarks jord går nemlig til landbrug, og oveni kommer byer, veje osv. **Biodiversitet fylder ikke nok i naturen** og heller ikke nok i danskernes bevidsthed. En undersøgelse fra 2019 viste, at 70 procent af danskerne ikke vidste, hvad ordet betød.

Men måske ligger løsningen lige for. I Danmark er der ca. 1.200.000 huse, ca. 230.000 sommerhuse og kolonihaver, der sammenlagt råder over rigtig mange kvadratmeter jord. Hvad ville der ske, hvis vi fik disse kvadratmeter til at arbejde for naturen? Det er idéen med Danmarks Vilde Haver, som siden 2020 har engagerede danskerne i at gøre deres haver mere vilde og blive dus med havens insekter, fugle og andre vilde arter.

Vi fortsætter rejsen med at gøre haver, altaner og andre ledige kvadratmeter vilde, så vi kan give de hjemmehørende arter mere plads boltre sig på og bringe biodiversiteten tættere på danskerne. Men vi skal have næste generation med, hvis vi skal lykkes. **Sammen med Danmarks sejeste, vildeste og mest naturglade unger vil vi gøre Danmark vildere endnu.** For hver kvadratmeter tæller.

Om Danmarks Vilde Haver

Om WWF Verdensnaturfonden

WWF Verdensnaturfonden er den danske afdeling af den internationale miljøorganisation WWF, der i alt har mere end fem millioner støtter på tværs af fem kontinenter, kontorer i 100 forskellige lande. Vi har mere end 3.300 projekter over hele verden. Biodiversitetskrisen er den største krise, vi står overfor i verden og i Danmark. Arter forsvinder med en hast som aldrig før, og vi ruller i 2021 en række aktiviteter ud, der skal kommunikere om biodiversitet til danskerne – både til private, virksomheder og skoler. Læs mere på danmarksvildehaver.dk

Om IKEA

IKEA ønsker at skabe en bedre hverdag for mennesker. Det handler om mere end boligindretning. Det handler om at have en positiv indvirkning på verden. Her har IKEA lavet indsatser på alt fra grøn strøm i deres varehuse til at udvikle en app, der hjælper mennesker med at træffe mere bæredygtige valg i deres hverdag. IKEA er med i "Danmarks Vilde Haver", da hjem ikke kun dækker over et hus eller en lejlighed, men over vores fælles hjem; den planet, vi alle sammen deler.

Hver
kvadrater
tæller

